

Βαργαμης

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

2016

Βαρλάμης

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

2016

ΕΚΘΕΣΗ

υπο την αιγίδα

του ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

με την υποστήριξη

του Ε.Ο.Τ.

& της ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΔΗΜΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

συνδιοργάνωση

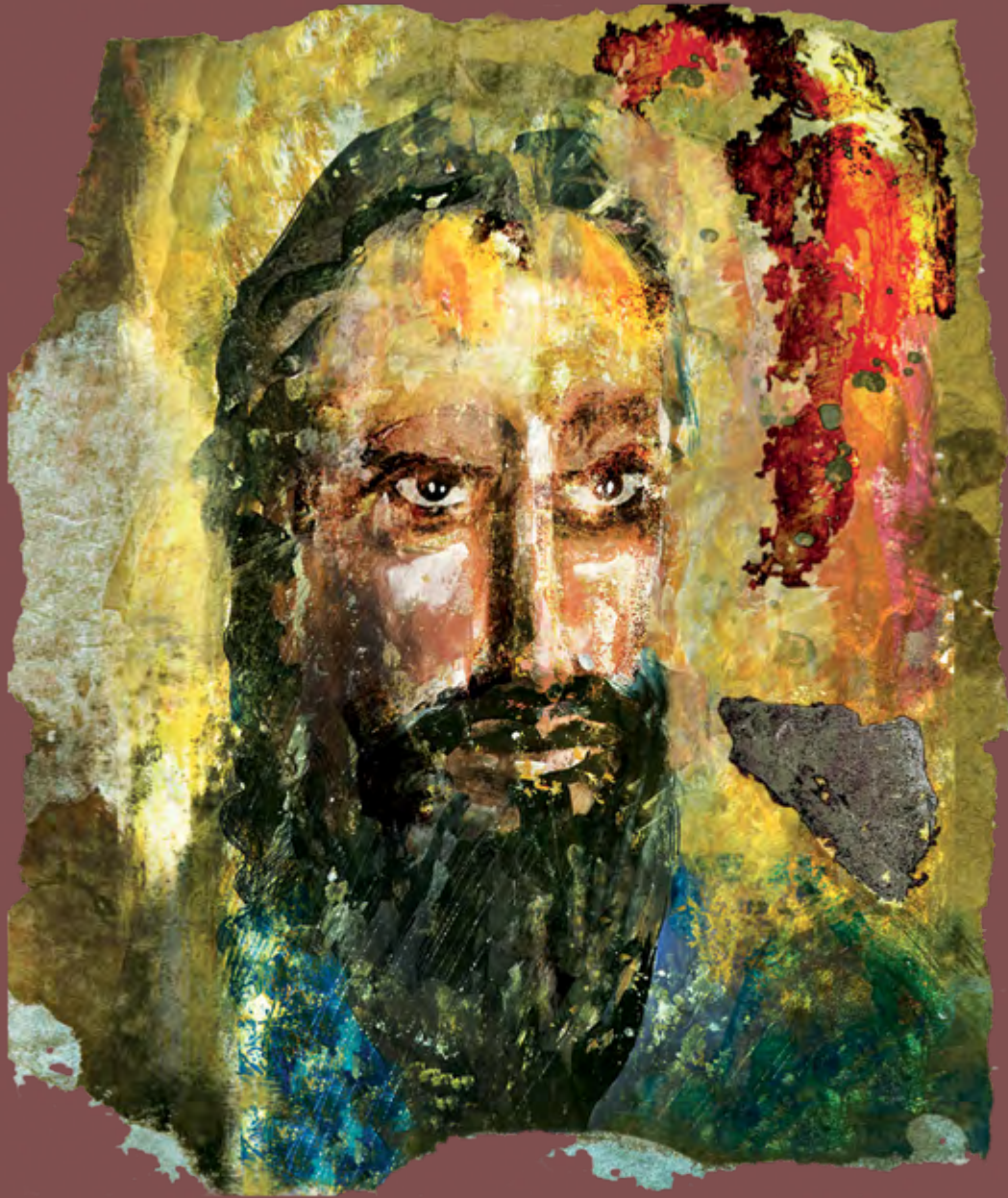
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ & ΔΙΟΙΚ. ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ (ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ)

συντονισμός & επιμέλεια

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΒΕΡΓΙΝΑΣ - ARTMUSEUM WALDVIERTEL, ΑΥΣΤΡΙΑ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ο Σαούλ από την Ταρσό

Όταν ή καλλιτεχνική διάθεση, ή όποία είναι δώρο Θεοῦ, εύρίσκειται συνεχῶς μέσα σέ Έναν άριστο ζωγράφο, άπό τὰ νεανικά του χρόνια μέχρι και τήν ώριμη ήλικία του, όπως συμβαίνει με τόν γνωστό σέ όλους και μεγάλο ζωγράφο κ. Εύθύμιο Βαρλάμη, τότε έμφανίζεται μπροστά μας ή φρεσκάδα τής όποιασδήποτε δημιουργίας του και καλλιτεχνικής παρουσίας ένός νέου έργου του, όπως έν προκειμένω διαπιστώνομε όλοι στήν παρούσα Έκθεση με θέμα «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ».

Το σπουδαίο αυτό καλλιτεχνικό έργο του διεθνούς φήμης καλλιτέχνου κ. Βαρλάμη, συνδυάζει τόν σεβασμό στήν όρθόδοξη παράδοση και τήν ιστορική ταυτότητα του τόπου μας με τόν δυναμισμό και τήν μετάδοση του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού σέ όλόκληρο τόν κόσμο, ένῶ συγχρόνως προβάλλει και άποδεικνύει με μοναδικό τρόπο ότι ή πατρίδα μας άκόμη και μέσα στις σύγχρονες και δύσκολες συνθήκες που ζοῦμε, διαθέτει μιá έξαιρετική πολιτισμική παραγωγή ή όποία μεταφέρεται πρὸς όλους.

Η συγκεκριμένη Έκθεση, που με μοναδικό τρόπο παρουσιάζει το μεγάλο ιεραποστολικό έργο του μεγάλου Αποστόλου Παύλου, περιλαμβάνει θαυμάσια έργα με χρώματα, μορφές και νοήματα που όδηγοῦν τήν ανθρώπινη σκέψη στις δυσκολίες και το τεράστιο έργο που έπετέλεσε ο Αποστολος τῶν Έθνῶν Παῦλος στα πρωτοχριστιανικά χρόνια, και στον όποιο όφείλομε όλοι μας σεβασμό και εύγνωμοσύνη, διότι μάς μετέφερε το μήνυμα του Εύαγγελίου του Χριστού και τής σωτηρίας μας.

Ξεχωριστή θέση στήν Έκθεσή μας κατέχει και ή πρώτη σύνθεση με τήν συνομιλία του Αποστόλου Παύλου και τῶν τριῶν πρώτων χριστιανῶν τής Θεσσαλονίκης και συνεργατῶν του, Ίάσονος, Αριστάρχου και Σεκούνδου.

Πιστεύομε ότι ή συγκεκριμένη προσπάθειά μας και ή συνεργασία μας με το Βυζαντινό Μουσείο Θεσσαλονίκης, θα προσφέρει στους επισκέπτες τής έν λόγω Έκθέσεως τήν εύκαιρία να θαυμάσουν και να γνωρίσουν τήν μεγάλη προσφορά πρὸς τήν Θεσσαλονίκη μας και τήν Όρθόδοξη Πίστη μας, του άγίου Αποστόλου τῶν Έθνῶν Παύλου, που είναι και ο ίδρυτής τής τοπικής μας Έκκλησίας.

Θεσσαλονίκη, 11 Μαΐου 2016.

fo Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
Θεσσαλονίκης Ανθίμος
† Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΑΝΘΙΜΟΣ

Οθρησκευτικός, ο πολιτιστικός και ο πνευματικός πλούτος του τόπου μας αποτελούν τη μεγάλη δύναμή μας. Καλούμαστε με υψηλό αίσθημα ευθύνης να διαφυλάξουμε τον πλούτο αυτό που θα κληροδοτήσουμε στις επόμενες γενιές και μέσα από τον οποίο προβάλλουμε διαχρονικά την ιδιαίτερη ταυτότητα της μοναδικής μας Ελλάδας σε όλον τον κόσμο.

Η ανάδειξη και προβολή της κληρονομιάς μας έχει ιδιαίτερη θέση στη νέα μας εθνική τουριστική πολιτική που σχεδιάσαμε και εφαρμόσαμε το 2015 και που οδήγησε στην επίτευξη επιδόσεων ρεκόρ για τον ελληνικό τουρισμό.

Ο πολιτιστικός τουρισμός και ο θρησκευτικός-προσκηνυματικός τουρισμός είναι θεματικές μορφές με εξαιρετικές προοπτικές ανάπτυξης και καταλαμβάνουν ιδιαίτερη θέση στην υλοποιούμενη πολιτική μας. Αποτελούν μια μοναδική ευκαιρία για να γνωρίσει το διεθνές κοινό τους γνωστούς αλλά και λιγότερο γνωστούς θησαυρούς και μνημεία σε κάθε περιοχή και προορισμό της χώρας μας μέσα από αναπτυξιακές πρωτοβουλίες και στοχευμένες δράσεις και με την ενεργή συμμετοχή των τοπικών φορέων και των τοπικών κοινωνιών.

Το διεθνούς εμβέλειας έργο του Καθηγητή Ευθυμίου Βαρλάμη για τον Απόστολο Παύλο μας συνδέει δημιουργικά με την ιστορική και χριστιανική μας ταυτότητα, ενισχύει την πνευματική μας άμυνα απέναντι στις προκλήσεις της εποχής, ενώνει τους Έλληνες και προβάλλει ιδανικά την Ελλάδα στο εξωτερικό. Πρόκειται για ένα σημαντικό αναπτυξιακό έργο που αγκαλιάσαμε και στηρίζουμε θερμά.

Υποδεχόμαστε την έκθεση με θέμα τον Απόστολο Παύλο στη Θεσσαλονίκη ως ένα κορυφαίο πολιτιστικό γεγονός που αναμένεται να αποτελέσει σημαντικό πόλο έλξης επισκεπτών στην ευρύτερη περιοχή. Η πρόταση της Προσκυνηματικής διαδρομής «Στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου στη Μακεδονία» αναδεικνύει πολύ σημαντικές πτυχές της μοναδικής ταυτότητας της Μακεδονίας, προβάλλει νέους προορισμούς απaráμιλλης ομορφιάς, εμπλουτίζει το τουριστικό προϊόν και διαμορφώνει νέες προοπτικές ανάπτυξης.

Έλενα Κουντουρά

Αν. Υπουργός Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού

Ο Απόστολος των Εθνών Παύλος ξεκίνησε τον εκχριστιανισμό της Ευρώπης στη Μακεδονία και ειδικότερα στη Θεσσαλονίκη. Όπως υποδεικνύουν οι Επιστολές του ίδιου και οι Πράξεις των Αποστόλων, η Μακεδονία και η Θράκη αποτέλεσαν σημαντικά σκαλοπάτια για την εξάπλωση του Χριστιανισμού, γιατί σ' αυτό τον τόπο το πνευματικό μήνυμα συνάντησε την Ελληνική Σκέψη και συνδέθηκε αδιάρρηκτα μαζί της, θέτοντας τις βάσεις για τη δημιουργία του καθοριστικότερου μετέπειτα ρεύματος του ανθρώπινου πολιτισμού, του Ανθρωπισμού.

Απευθυνόμενος στο φιλοσοφικό υπόβαθρο των Ελλήνων και στη διαρκή αναζήτησή τους για την αλήθεια και τη φιλοσοφική αιτία της ύπαρξης, ο «πρώτος μετά τον ένα» Απόστολος φύτεψε στην Ελλάδα το σπόρο των χριστιανικών ιδεών που διακύρηταν, ίσως για πρώτη φορά με τόση ένταση και καθαρότητα, την αξία του Ανθρώπου ως οντότητα, την Αγάπη ως δύναμη που μετασχηματίζει τον κόσμο, και την παρουσία του Πνεύματος ως καθοριστική ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης. Μέσα από την ελληνιστική παιδεία και τις άοκνες προσπάθειες του Παύλου απέκτησαν οι ιδέες του Χριστιανισμού τις οικονομικές διαστάσεις που έμελλαν να φέρουν επαναστατικές αλλαγές στις κοινωνικές δομές, στην Ιστορία, στην Τέχνη και στη φιλοσοφική σκέψη, και να αποτελέσουν τη βάση των μελλοντικών δημοκρατικών κοινωνιών.

Αυτή την ιστορική πραγματικότητα αναδεικνύει το έργο «Στα βήματα του Αποστόλου Παύλου στη Μακεδονία» και η παρουσίαση της συλλογής «Ο Απόστολος Παύλος Σήμερα», έργα που δημιουργούν και προτείνουν διαδρομές «θρησκευτικού τουρισμού» διεθνούς ενδιαφέροντος με ιδιαίτερες αναπτυξιακές προοπτικές για τη Μακεδονία και τη Θράκη.

Αναγνωρίζοντας την καλλιτεχνική, πολιτιστική και θρησκευτική αξία τους, καθώς και την προσφορά τους για τη διαφύλαξη της ιστορικής μνήμης, προτείνουμε και στηρίζουμε το υψηλής αξίας πολιτιστικό εγχείρημα και ευχόμαστε να αποτελέσει παράδειγμα για παρόμοιες προσπάθειες που θέτουν τη Μακεδονία και την Ελλάδα ξανά στο επίκεντρο του Θρησκευτικού, Ιστορικού και Φιλοσοφικού Πολιτισμού.

Μαρία Κόλλια-Τσαρουχά

Υφυπουργός Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης
(Μακεδονίας-Θράκης)

Έλα στη Μακεδονία να μας βοηθήσεις είδε στο όραμά του ο Παύλος και η Μακεδονία μας δέχθηκε πρώτη το χαρμόσυνο άγγελμα του Ευαγγελίου και έδωσε στον Παύλο πιστούς μαθητές και συνεργάτες, που έμειναν στην ιστορία, όπως τη Λυδία στους Φιλίππους, τον Ιάσονα, το Σεκούνδο και τον Αρίσταρχο στη Θεσσαλονίκη και το Σώπατρο το γιο του Πύρρου στη Βέροια.

Η παρουσία του Παύλου έδωσε καινούργιο περιεχόμενο και προοπτική στην ιστορική μας ταυτότητα και το εικαστικό αφιέρωμα στον Απόστολο των Εθνών του διεθνούς φήμης Μακεδόνα δημιουργού, Καθηγητή Βαρλάμη μας δίνει την ευκαιρία να συνδεθούμε και πάλι με τις δυνάμεις που διαμόρφωσαν τη μακεδονική μας ταυτότητα και να ξαναβρούμε το πάντα επίκαιρο μήνυμα της αγάπης που μας έφερε ο μεγάλος Απόστολος.

Αυτό που κάνει ακόμη πιο σημαντικό το έργο του Καθηγητή Βαρλάμη για τον Απόστολο Παύλο είναι η αναπτυξιακή του διάσταση και συγκεκριμένα η διαμόρφωση ενός υψηλής αξίας τουριστικού προϊόντος που μπορεί να αλλάξει την οικονομική και κοινωνική προοπτική του τόπου μας, αφού απευθύνεται στο σύνολο του χριστιανικού κόσμου και ιδιαίτερα στη νεολαία. Είναι η προσκληνυματική οδοιπορική διαδρομή “Στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου στη Μακεδονία”, το μεγαλύτερο έργο θρησκευτικού τουρισμού που σχεδιάζεται στη χώρα μας και η έκθεση στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης σηματοδοτεί την πρώτη επίσημη παρουσίασή του.

Απόστολος Τζιτζικώστας
Περιφερειάρχης Κεντρικής Μακεδονίας

Η Περιφερειακή Ένωση Δήμων της Κεντρικής Μακεδονίας υποστηρίζει ολόψυχα το μεγάλο καλλιτεχνικό και αναπτυξιακό έργο του Μακεδόνα της διασποράς Καθηγητή Ευθύμιου Βαρλάμη για τον Απόστολο Παύλο και την έκθεσή του που οργανώνεται στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης.

Είναι εξαιρετική ευκαιρία να αναδειχθεί μέσα από μια υψηλής ποιότητας παρουσίαση η σημασία της Μακεδονίας και ο πρωταγωνιστικός της ρόλος στον εκχριστιανισμό της Ευρώπης και όλου του Δυτικού Κόσμου.

Είμαστε υπερήφανοι γιατί στη Μακεδονία έφτασε πρώτα το μήνυμα του Χριστιανισμού και από εδώ μεταλαμπαδεύτηκε στην υπόλοιπη Ελλάδα και σε όλη τη Ρωμαϊκή Ευρώπη. Και είμαστε ακόμα πιο υπερήφανοι γιατί στη Θεσσαλονίκη και στους Θεσσαλονικείς απευθύνονται οι πρώτες επιστολές του Παύλου που είναι τα πρώτα κείμενα που γράφτηκαν στην Καινή Διαθήκη.

Ευχόμαστε όλοι οι Θεσσαλονικείς και όλοι οι Μακεδόνες να επισκευθούμε την έκθεση και να ανανεώσουμε τη σχέση μας με τα ιδρυτικά στοιχεία της θρησκευτικής και ιστορικής μας ταυτότητας, αλλά και για να υποστηρίξουμε ένα απaráμιλλο αναπτυξιακό έργο για το θρησκευτικό τουρισμό στον τόπο μας.

Λάζαρος Κυρίζογλου
Δήμαρχος Αμπελοκήπων-Μενεμένης
Πρόεδρος της Π. Ε. Δ. Κ. Μακεδονίας

Η ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

Καθώς ο Σαούλ προχωρούσε και πλησίαζε στη Δαμασκό, ξαφνικά τον φώτισε μια λάμψη απ' τον ουρανό. Αυτός έπεσε στη γη κι άκουσε μια φωνή να του λέει: Σαούλ, Σαούλ, γιατί με καταδιώκεις; Ποιός είσαι εσύ Κύριε; ρώτησε Κι ο Κύριος του απάντησε: Εγώ είμαι ο Ιησούς που εσύ καταδιώκεις. Σήκω όμως και μπες στην πόλη, εκεί θα σου πούνε τι πρέπει να κάνεις. Οι άντρες που συνόδευαν το Σαύλο έμοιναν μ' ανοιχτό στόμα, γιατί άκουγαν τη φωνή, δεν έβλεπαν όμως κανένα.

Πράξεις Αποστόλων, 9, 3-7

Και ο Κύριος είπε στον Ανανία· “πήγαινε και μη φοβάσαι. Γιατί αυτόν τον διάλεξα εγώ για να τον χρησιμοποιήσω σαν όργανο που θα κάνει γνωστό το όνομά μου στα έθνη και στους βασιλείς τους και στους απογόνους του Ισραήλ. Και εγώ ο ίδιος θα του δείξω από τώρα, όσα πρέπει να υποστεί για χάρη το ονόματός μου”

Πράξεις Αποστόλων, 9, 15-16

Ο Σοούλ

Η ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

Καθηγητής Ευθύμιος Βαρλάμης

Οι περισσότερες αναφορές που έχουμε για το γεγονός αυτό είναι περιγραφές που παρουσιάζουν τα γνωστά επεισόδια: Το φως που ήρθε στον Παύλο απ' τον ουρανό, τον τύφλωσε και τον γκρέμισε απ' το άλογο. Κι όπως γράφουν οι Πράξεις των Αποστόλων: *ήκουσε φωνήν λέγουσαν αυτώ: Σαούλ Σαούλ, τι με διώκεις;*

Πρόκειται για μια δραματουργική σκηνογραφία με αιφνίδια εξέλιξη, απρόσμενη, ανεξήγητη κι αδιανόητη. Οι περισσότεροι ζωγράφοι της κλασικής τέχνης παριστάνουν αυτήν τη σκηνή της πτώσης του Παύλου απ' το άλογο με την εξαθλιωμένη μορφή ενός ανθρώπου που του τυχαίνει ένα παράδοξο γεγονός, που ούτε κι ο ίδιος μπορεί να καταλάβει και να εξηγήσει. Φυσικά ο Παύλος συνειδητοποιεί ότι πρόκειται για μια θεϊκή επέμβαση.

Αυτό το φως, για μένα, είναι το μυστηριακό ίχνος του Θεού. Η θεϊκή πνοή, που σαν αστραπή περιέβαλε και διαπέρασε τον Παύλο απ' τα μάτια ως την ψυχή. Είναι φως, της θεϊκής συμπαντικής δημιουργίας που μεταβάλλει και μεταστρέφει.

Η βούληση του Θεού είναι πάντα ένα ανεξήγητο μυστήριο. Αυτή η στιγμή δεν είναι μια τιμωρία τύφλωσης γιατί πρόκειται για τη θεία φώτιση με το πνευματικό φως που διαπερνά και μεταμορφώνει όλα τα κύτταρα του ανθρώπου. Είναι το φως με το οποίο η θεϊκή βούληση που επέλεξε τον Παύλο, τον φώτισε και τον έθεσε στην υπηρεσία της διάδοσης του χριστιανικού Ευαγγελίου. Γιατί χρειαζόταν ένας ικανός αγωνιστής που θα μπορούσε να μεταλαμπαδεύσει αυτό το φως σ' όλους τους λαούς και σ' όλες τις χώρες.

Απ' τον φωτισμένο Απόστολο ξεχύνεται τώρα, μέσα απ' τα βαθύτερα στρώματα της ψυχής του, το πνευματικό φως! Είμαστε μπροστά στη μυστηριακή ένωση της ανθρώπινης ύπαρξης με το συμπαντικό πνεύμα της θεϊκής ουσίας. Αυτό το μυστήριο της θέλησης του Θεού είναι για μένα αυτή η “μεταστροφή”, είναι η μεταμόρφωση, είναι η ανάσταση.

Δίχως τη θεϊκή επέμβαση ο άνθρωπος δεν μπορεί να αλλάξει, την πολιτισμική και διανοητική του γνώση. Η σοφία του και η διάνοιά του δεν καταφέρνουν να τοποθετήσουν την αγάπη στο κέντρο της ζωής του. Με την πειθαρχία της πίστης, ο Χριστός μας δωρίζει τη μεγαλύτερη ελευθερία.

Σήμερα το πνεύμα της εποχής μας αποστρέφεται κι απομακρύνεται με μεγάλη ταχύτητα απ' το μυστήριο της παντοδυναμίας του Θεού. Ο σημερινός άνθρωπος δεν μπορεί να διανοηθεί άλλη δύναμη έξω από τα σωματικά και διανοητικά του όρια, έξω απ' τον εαυτό του. Σήμερα η εποχή μας μοιάζει σε πολλά επίπεδα με την ειδωλολατρική εποχή της αρχαιότητας. Όπως στην αρχαιότητα έτσι και σήμερα επικρατεί η ανθρώπινη επιπολαιότητα. Ο άνθρωπος εμπιστεύεται και διαλέγει την εγκεφαλική του γνώση και μια διανοητική υπεροψία που εξαφανίζει όλες τις συναισθηματικές και πνευματικές αξίες. Σήμερα κυριαρχεί ο ηδονισμός, ο υλισμός κι ο μηδενισμός, που καταλήγουν σε μια χρόνια ανικανοποίηση. Αυτή η αλαζονική ατομικότητα αξιολογεί τα πάντα με εγωκεντρική ιδιοτέλεια. Ο ναρκισσισμός είναι σήμερα η πιο διαδεδομένη ασθένεια στον κόσμο. Δηλαδή, ο άνθρωπος απομακρύνεται απ' την πίστη, απ' την αγάπη και το έλεος του Θεού. Αισθήματα και συναισθήματα για τον πλησίον μας, για την κοινωνία μας, χάνουν σιγά σιγά την πηγαία τους δύναμη κι ο άνθρωπος καταλήγει να είναι συναισθηματικά φτωχός.

Μέσα μου όμως ακούγεται μια άλλη φωνή. Η φωνή της αισιοδοξίας και της μεγαλοσύνης, της καλοσύνης, της ζωής και της αγάπης. Ο Θεός μας είναι ο Θεός της Αγάπης. Η Σταύρωση κι η Ανάσταση του Χριστού δεν πήγαν χαμένες, γιατί ο Χριστός μάς διδάσκει ότι είμαστε ικανοί ν' αγαπούμε και να ζούμε πάντοτε με τη βεβαιότητα ότι δεν είμαστε παρατημένοι, ούτε ξεχασμένοι.

Ένα είναι το αληθινό μυστήριο. Το μυστήριο που καθορίζει την ανθρώπινη ζωή είναι η αγάπη. Η αγάπη μάς δίνει την ελευθερία να μετανοούμε και να ζητούμε στην προσευχή μας βοήθεια. Μόνο έτσι μπορούμε να είμαστε πάντοτε σ' εγρήγορση για να μην απομακρυνόμαστε απ' αυτήν τη χάρη ν' αγαπούμε τον πλησίον μας. Αυτό είναι το βαθύτερο νόημα της ανθρώπινης ζωής. Να νιώθουμε πάντα σίγουροι με τη δύναμη της καλοσύνης της αγάπης.

Γι' αυτό εργάστηκα σ' αυτό το θέμα της φώτισης του Αποστόλου των Εθνών, για να υπογραμμίσω ότι η παντοδυναμία του Θεού είναι αυτή που εφοδιάζει τον πιο αδύναμο άνθρωπο με την ισχυρότερη και μεγαλύτερη υπομονή. Μόνο έτσι μπορεί να αντέχει τους καθημερινούς πειρασμούς.

Η Τύφλωση Ι

Η Τύφλωση II

Η Τύφλωση ΙΙΙ

Ο τυφλός Παύλος

Η ΔΙΑΦΥΓΗ ΑΠΟ ΤΗ ΔΑΜΑΣΚΟ

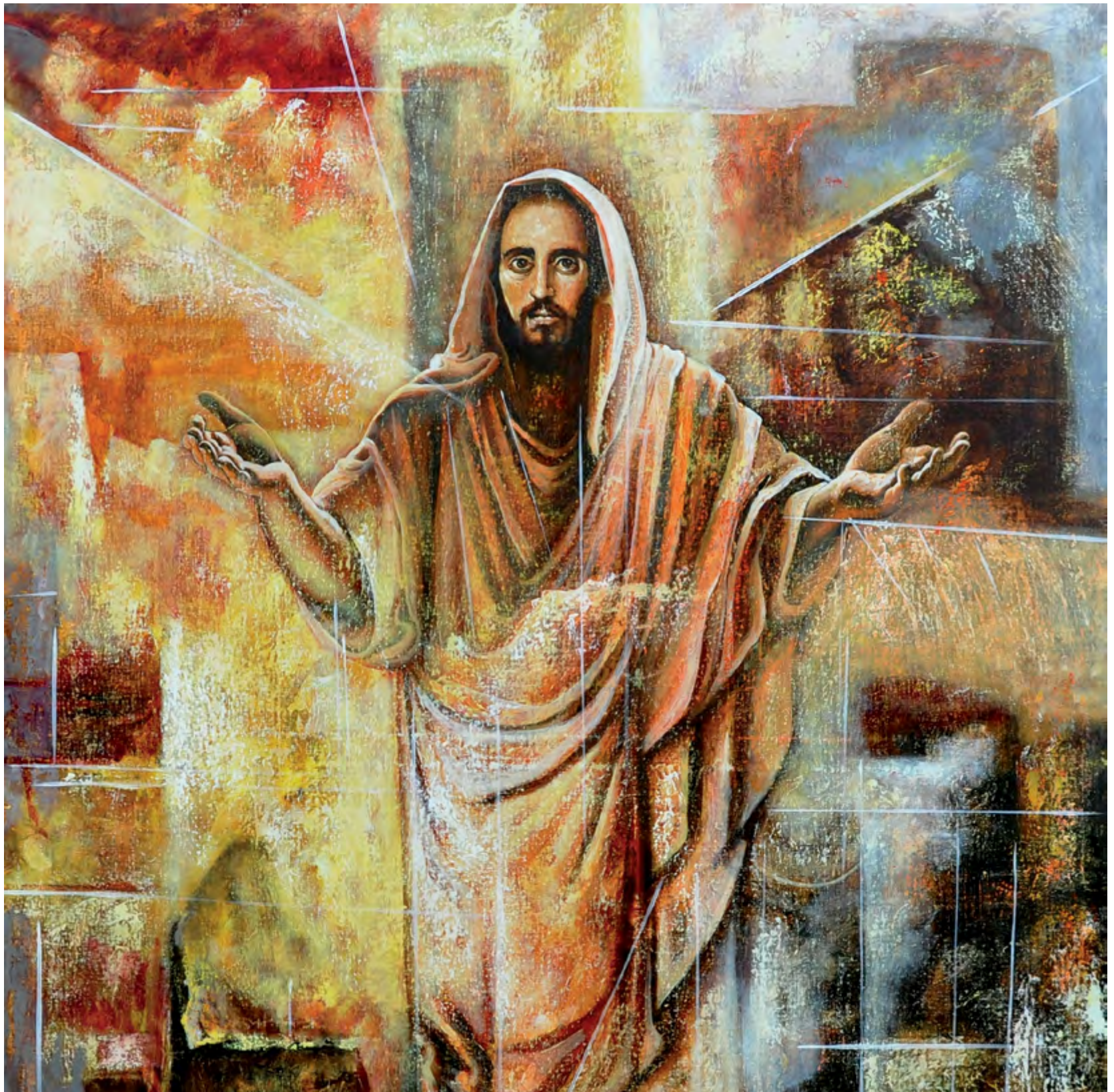
Ύστερα από αρκετές μέρες, αποφάσισαν οι Ιουδαίοι να σκοτώσουν το Σαούλ κι η επιβουλή τους αυτή μαθεύτηκε απ' τον Σαούλ. Έτσι αυτοί παρακολουθούσαν τις πύλες της Δαμασκού νύχτα και μέρα για να τον σκοτώσουν. Αλλά οι μαθητές του τον πήραν και με σχοινί τον κατέβασαν νύχτα από το τείχος μέσα σ' ένα καλάθι.

Πράξεις Αποστόλων, 9, 23-25

Η απόδραση απ' τη Δαμασκό

Ο Απόστολος των Εθνών

Φίλιπποι

Θεσσαλονίκη

Οι πρώτοι Χριστιανοί

Θεσσαλονίκη

Ο Παύλος, ο Σεκούνδος, ο Ιάσων και ο Αρίσταρχος

ΙΑΣΩΝ

Και αυτούς τους ανθρώπους τους έχει υποδεχθεί και τους φιλοξενεί ο Ιάσωνας... Οι άρχοντες όμως, αφού πήραν από τον Ιάσωνα και τους άλλους Χριστιανούς χρηματική εγγύηση, τους άφησαν ελεύθερους.

Πράξεις Αποστόλων 17, 7 & 9

ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ & ΣΕΚΟΥΝΔΟΣ

Τον συνώδευαν μέχρι την Ασία ο Σώπατρος απ' τη Βέροια, ο Αρίσταρχος και ο Σεκούνδος απ' τη Θεσσαλονίκη, ο Γάιος απ' τη Δέρβη και ο Τιμόθεος, ο Τυχικός και ο Τρόφιμος απ' την Ασία.

Πράξεις Αποστόλων 20, 4

ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΥΣ

ΣΕΚΟΥΝΔΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΥΣ

Α΄ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ

Ευχόμαστε η χάρη και η ειρήνη, που δίνει ο Θεός Πατέρας μας και ο Κύριος Ιησούς Χριστός, να είναι μαζί σας.

Ευχαριστούμε πάντοτε το Θεό για όλους εσάς και σας αναφέρουμε στις προσευχές μας. Θυμόμαστε αδιάκοπα ενώπιον του Θεού Πατέρα μας την ενεργό σας πίστη, την έμπρακτη αγάπη και τη σταθερή ελπίδα σας στον ερχομό του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Ευχαριστούμε το Θεό, αδελφοί, γιατί ξέρουμε ότι σας αγαπάει και σας έχει διαλέξει για ν' ανήκετε σ' αυτόν.

Γιατί το χαρμόσυνο άγγελμά μας για το Χριστό δεν το φέραμε σ' εσάς μόνο με λόγια, αλλά και με δυνάμεις θαυματουργικές, με τη δωρεά του Αγίου Πνεύματος και με μεγάλη πειστικότητα. Έτσι, ξέρετε τι κάναμε για σας όταν ήμασταν μαζί σας...

(απόσπασμα)

Ο άγιος Σώπατρος

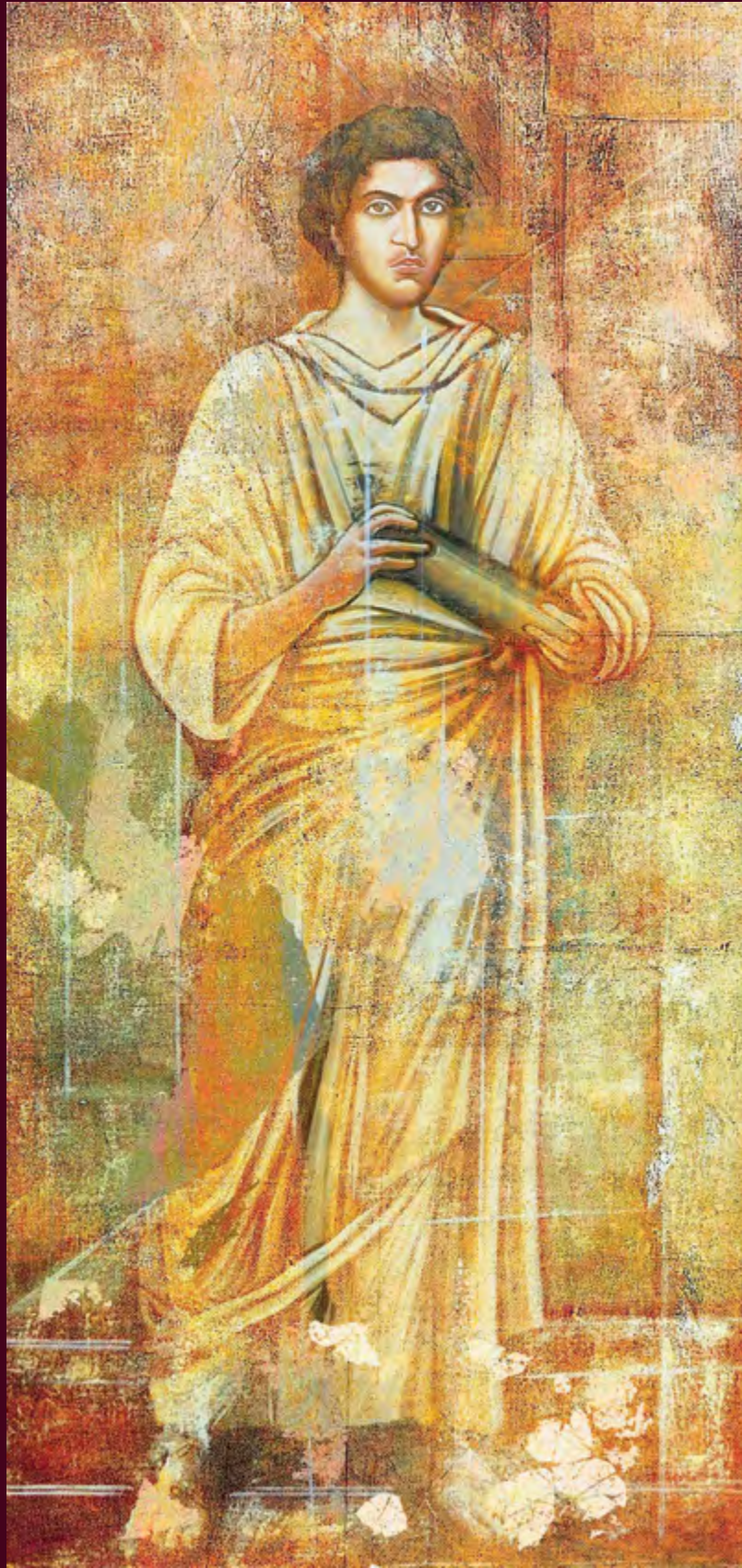
Β΄ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ

Ευχόμαστε ο Θεός Πατέρας και ο Κύριος Ιησούς Χριστός να σας δίνουν τη χάρη και την ειρήνη.

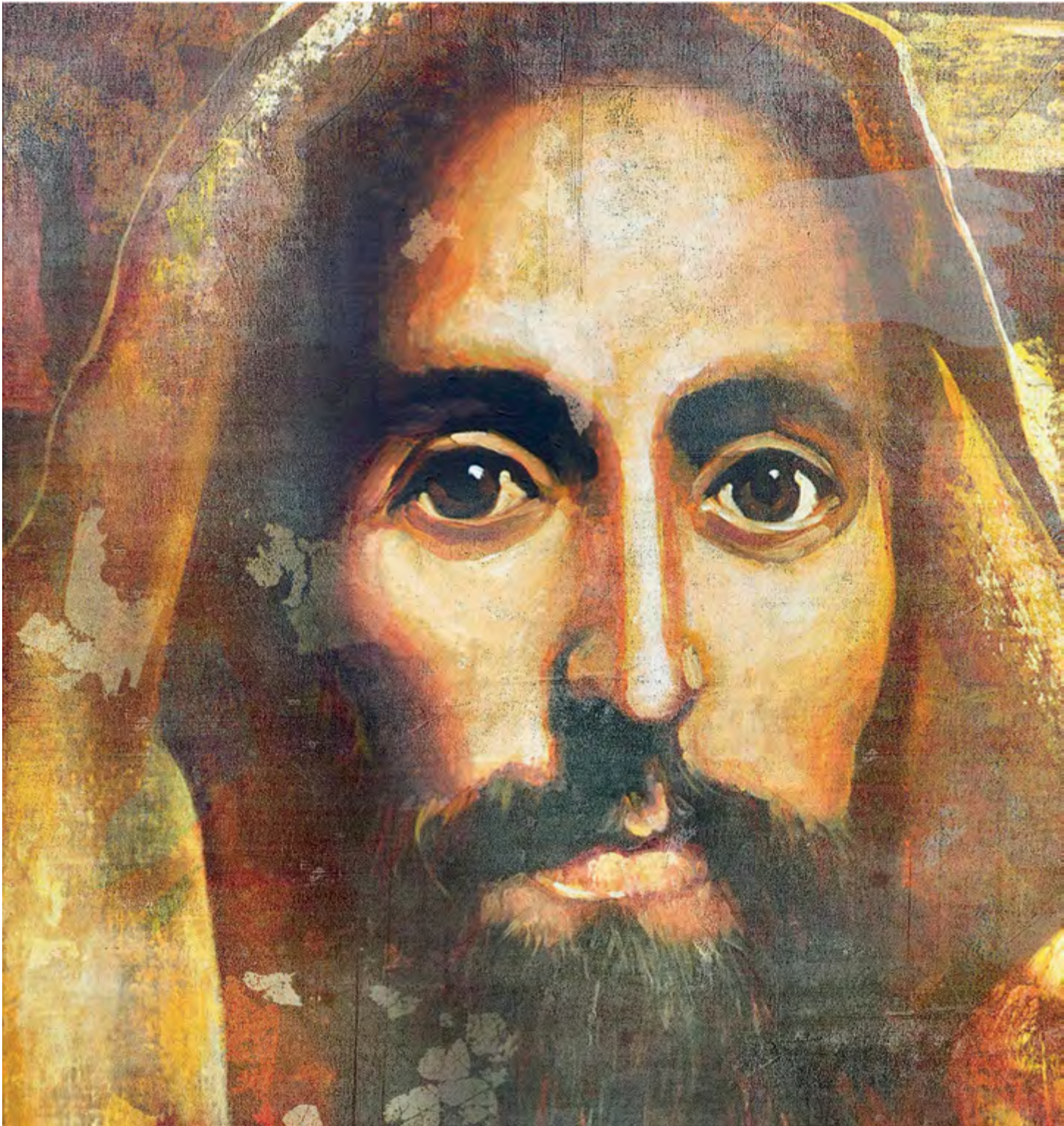
Οφείλουμε και είναι σωστό να ευχαριστούμε το Θεό πάντοτε για σας, αδελφοί, γιατί προοδεύει πολύ η πίστη σας και μεγαλώνει ολοένα και περισσότερο η αγάπη σας, του ενός προς τον άλλο, ώστε εμείς οι ίδιοι να καυχιόμαστε για σας στις άλλες εκκλησίες του Θεού, γιατί με τόση καρτερικότητα και πίστη υπομένετε όλους τους διωγμούς και τις θλίψεις. Αυτά είναι σημάδια ότι πλησιάζει η δίκαιη κρίση του Θεού, για να γίνετε άξιοι της βασιλείας του, για την οποία και υποφέρετε...

Γι' αυτό και προσευχόμαστε πάντοτε για σας, ώστε ο Θεός μας να σας κάνει άξιους της κλήσης σας και με τη δύναμή του να εκπληρώσει κάθε αγαθή προσδοκία σας και κάθε έργο που εμπνέει η πίστη σας. Έτσι θα δοξαστεί το όνομα του Κυρίου μας Ιησού από εσάς κι εσείς θα δοξαστείτε μ' αυτόν, σύμφωνα με το σχέδιο του και το σχέδιο του Θεού μας για τη σωτηρία σας...

(απόσπασμα)

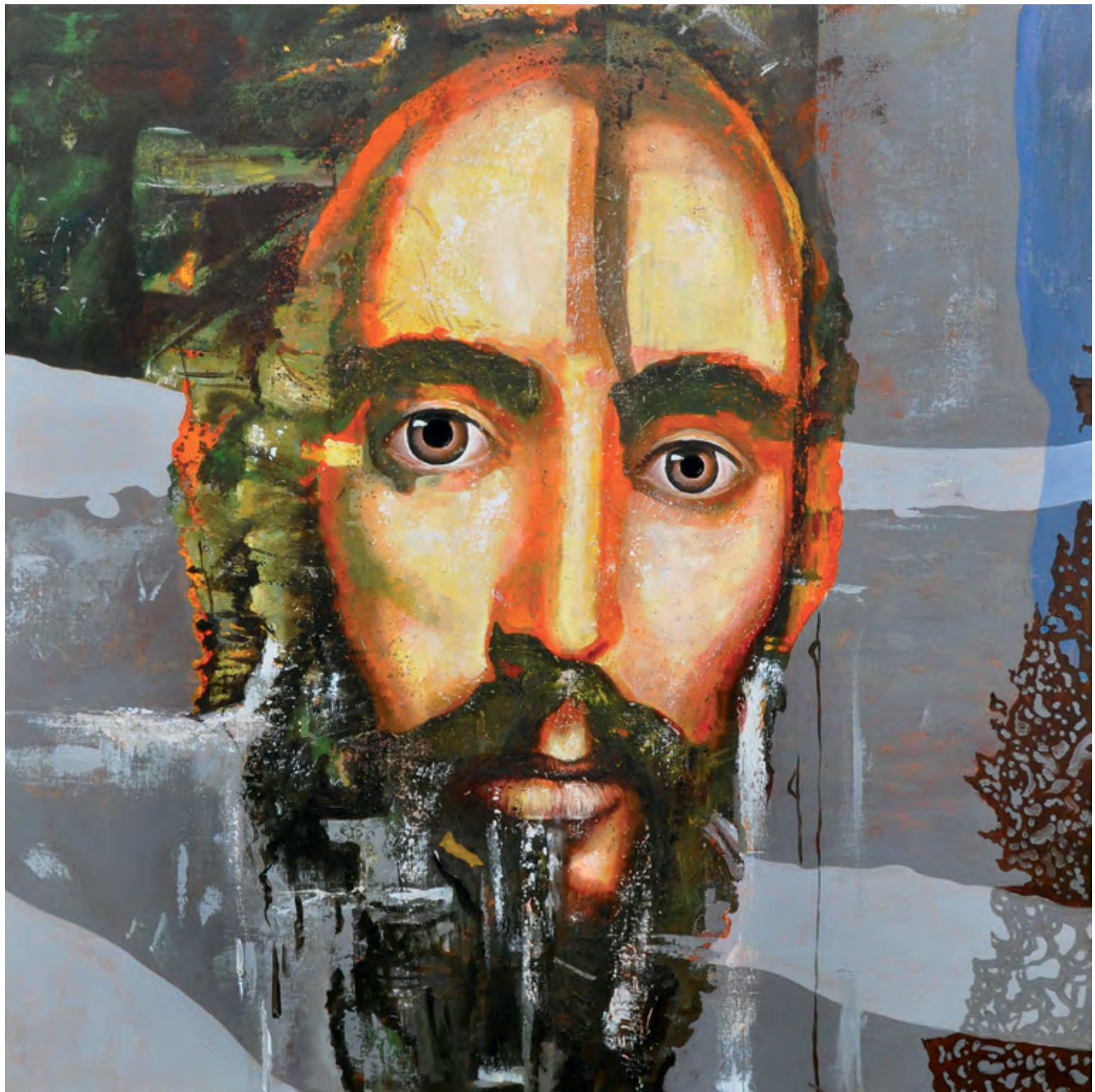

Ο ευαγγελιστής Λουκάς

Αθήνα

Κόρινθος

Κρήτη

Κύπρος

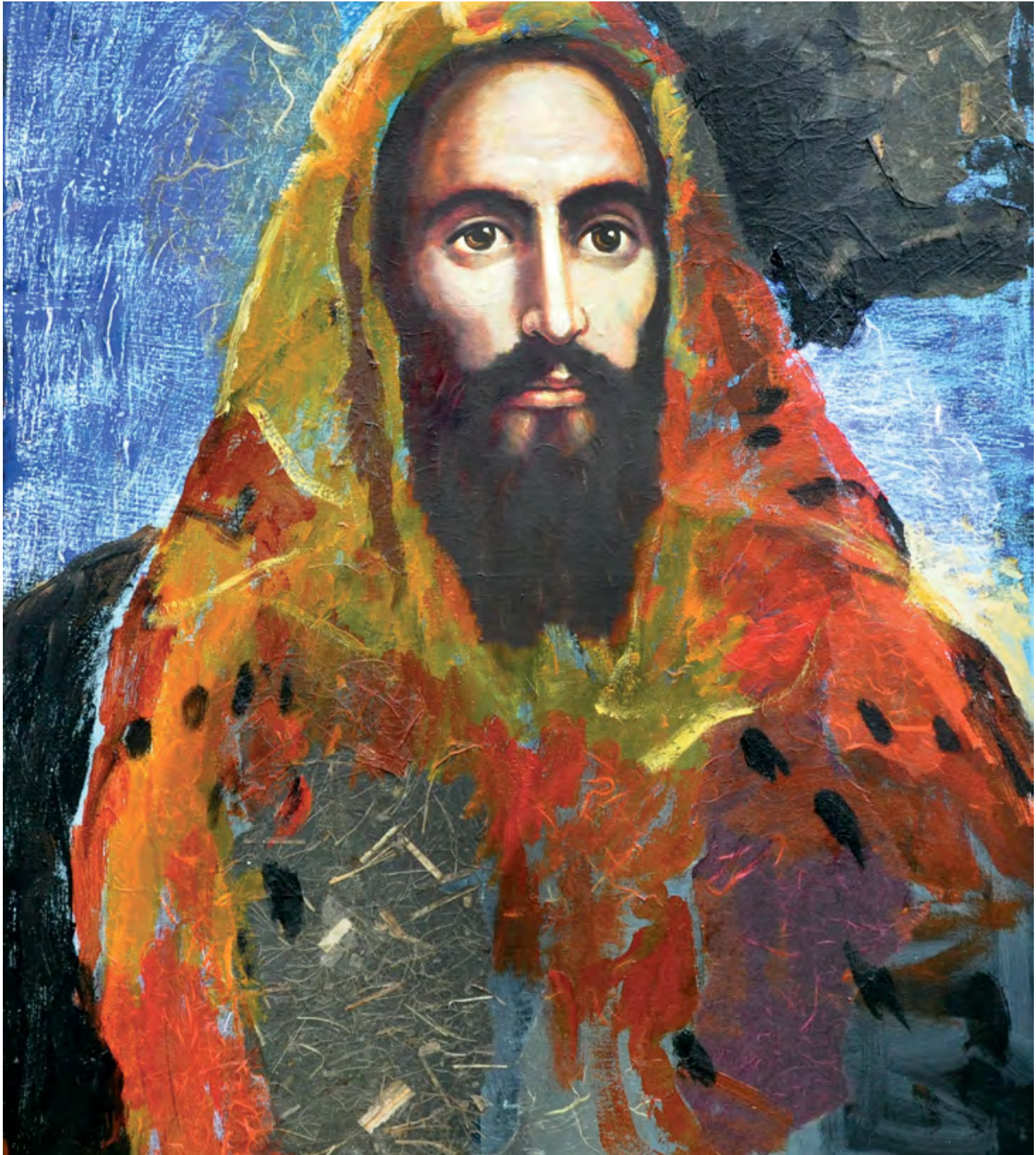

Ο Σίλας, ο Παύλος και ο Τιμόθεος

Φίλιπποι

Αμφίπολη

Απολλωνία

Θεσσαλονίκη

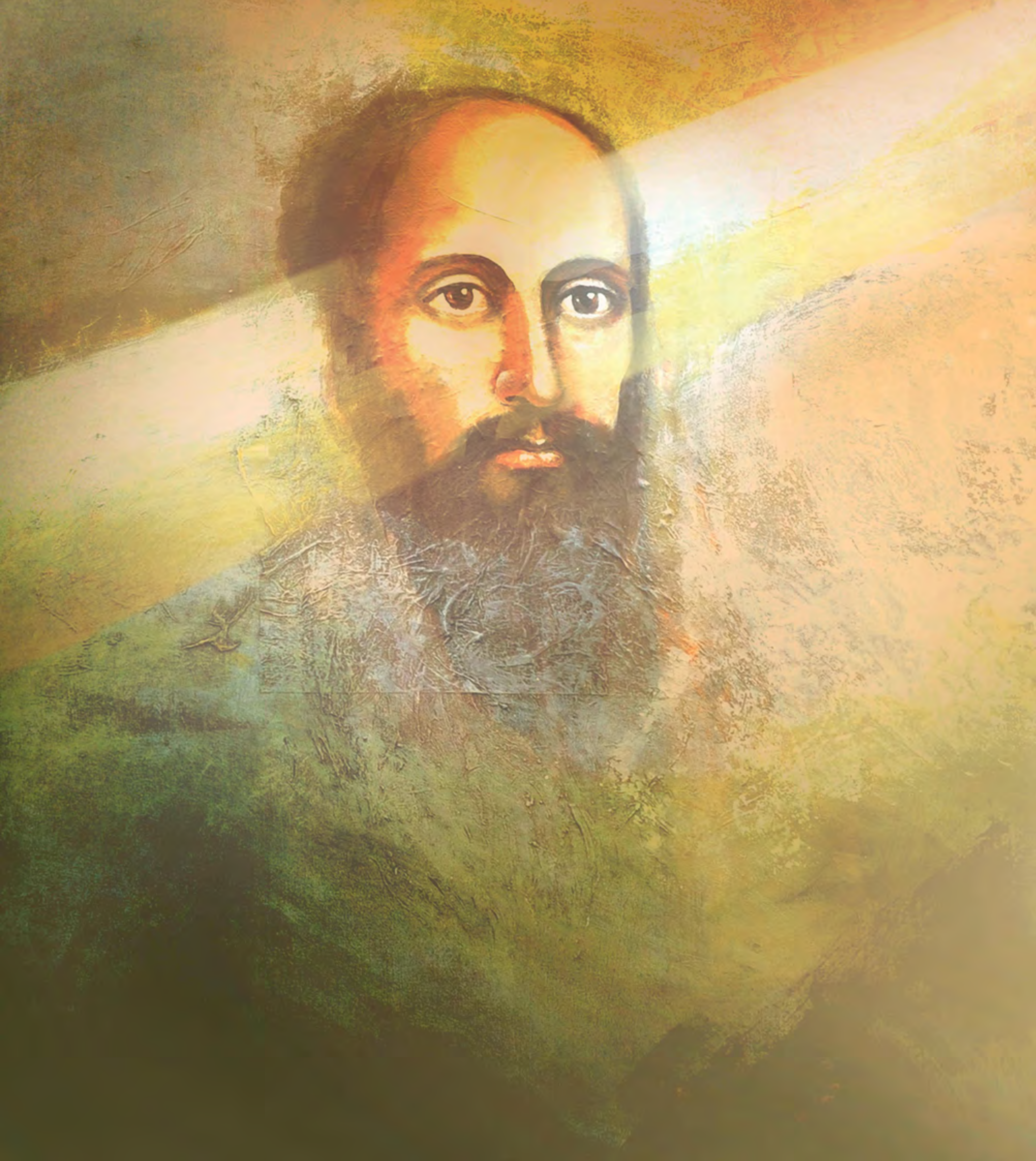

Αλεξάνδρεια

Βέροια

Ο ΠΑΥΛΟΣ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΜΟΥ

Καθηγητής Ευθύμιος Βαρλάμης

Ο κύκλος των έργων μου για τον Παύλο ξεκινά τον 21ο αιώνα και είχα μεγάλη ανάγκη ν' αποφασίσω πώς θα ήθελα να ήταν το πρόσωπο του Αποστόλου. Φυσικά, γνωρίζω τις βυζαντινές απεικονίσεις και πολλά πορτρέτα του Παύλου απ' την προγενέστερη τέχνη και έχω συγκρατήσει μια τυπολογία του Παύλου από την ιστορία της τέχνης, αλλά το πραγματικό πρότυπό μου βρίσκεται βαθιά ριζωμένο στην ψυχή μου. Ήμουν 5 χρονών, όταν για πρώτη φορά στάθηκα απέναντι στην εικόνα του αγίου Παύλου και αναπτύχθηκε ένας βαθύς συναισθηματικός δεσμός. Από τότε τον συναντούσα καθημερινά στην εκκλησία του (τη Μητρόπολη της Βέροιας). Και το γεγονός ότι οι Πράξεις των Αποστόλων περιέχουν τόσο θετικά σχόλια για τους προγόνους μας, στην ιδιαίτερη πατρίδα μου, με έκαναν από τότε περήφανο και ένιωσα την υποχρέωση να αφιερώσω ένα μεγάλο κύκλο έργων στον Απόστολο των Εθνών, τον άγιο Παύλο.

Ξεκίνησα με μια αυθόρμητη απόφαση κι άρχισα με πάθος ν' αναζητώ να συναντήσω τον Παύλο μου και να τον παρατηρήσω πιο προσεκτικά. Ήταν μια παράξενη εμπειρία.

Κλείστηκα στο δωμάτιο ενός ξενοδοχείου, έσβησα όλα τα φώτα, τράβηξα τις κουρτίνες κι άρχισα με μεγάλη ένταση να ζωγραφίζω τα πρώτα μου σκίτσα. Αυτό έγινε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου ένα ζεστό απόγευμα. Μπροστά στα αποτελέσματα σοκαρίστηκα. Ζωγράφισα ένα φανατικό Φαρισαίο, αυστηρό έφηβο, αποφασιστικό και δυναμικό, σαν ένα Μεσοποτάμιο ζηλωτή. Κατά κάποιον τρόπο συνέλαβα το Σαούλ, αντί να συναντήσω τον Παύλο.

Το Σαούλ δηλαδή το διώκτη των Χριστιανών. Στην Αλεξάνδρεια προέκυψαν κάπου 50 σκίτσα, τα οποία ήταν και η βάση μου για τον κύκλο των έργων για τον Παύλο.

Ο άγιος Παύλος που ζωγράφισα στη **μεταστροφή του στη Δαμασκό** εκπέμπει γαλήνη, καλοσύνη και αγάπη. Ωστόσο έπρεπε να σχεδιάσω αυτή τη διαδικασία της μεταστροφής με μεγάλη ακρίβεια. Ένας άνδρας τυφλώνεται από μια παράξενη λάμψη, χάνει την ισορροπία του και πέφτει στο έδαφος. Πραγματικά μια δραματική κορύφωση.

Ο Παύλος δεν μπορεί πια να δει τίποτα. Έχασε την όρασή του. Οι σύντροφοί του είναι παραγμένοι. Αλλά κι εγώ ήμουν σε υπερένταση. Τι ιστορία; Ποια εξήγηση;

Αμέσως έρχεται στο νου η ποινή, η τιμωρία του διώκτη των Χριστιανών. Μετά από πολλή σκέψη όμως, αναθεώρησα αυτές τις αρχικές εκτιμήσεις και συνειδητοποίησα ότι το φως ήταν θεϊκή ακτινοβολία και έτσι δεν μπαίνει θέμα για τιμωρία. Η επαφή και η διείσδυση αυτών των θείων ακτίνων μετέστρεψαν τον τρόπο του Παύλου να σκέπτεται. **Είναι η Κοινωνία με το Λόγο. Είναι η αναγέννηση που πραγματοποιήθηκε από το Άγιο Πνεύμα.** Μια ασύλληπτη εξέλιξη για την ανθρώπινη νοημοσύνη και αντίληψη.

Ο Χριστός είχε ήδη μιλήσει γι' αυτή την αναγέννηση και έφερε τον ηλικιωμένο φαρισαίο σε απόγνωση, επειδή κάτι τέτοιο σήμαινε μια ακατανόητη διαδικασία γι' αυτόν. *Πώς μπορώ εγώ, σαν γέρος, να γεννηθώ και πάλι;* Αυτό είναι βέβαια αδύνατο. Ο Χριστός, ο Κύριος μας, όμως το έδειξε στο παράδειγμα του αποστόλου Παύλου. Το θείο θέλημα είναι πράγματι ανεξιχνίαστο και δεν γνωρίζει δυσκολίες, δεδομένου ότι είναι υπεράνω της ύλης.

Ήταν μια καθαρά τεχνική δυσκολία να ζωγραφίσω ένα πρόσωπο που διαπνέεται από αγάπη. Εργάστηκα σε δύο φάσεις και το ζωγράφισα προσπαθώντας να υπάρξει μια συγχώνευση των ακτίνων με το πρόσωπο. Η τρίτη εικόνα έδειξε την πτώση στο έδαφος. Το πρόσωπο του Παύλου μεταμορφώνεται με μια έκφραση τρόμου και φόβου, αβεβαιότητας και πόνου. Γι' αυτή την τρίτη εικόνα, μελέτησα τα πορτρέτα του Francis Bacon. Έβλεπα σ' όλα τα πορτρέτα του Bacon τον Παύλο σ' αυτή τη στιγμή της έκστασης και τον που έρχεται σε επαφή με την ανώτερη δύναμη.

Είναι η στιγμή της απίστευτης μεταστροφής, μιας μεταστροφής που, πέρασε μέσα από όλα τα κύτταρα και άλλαξε σ' όλους τους πολιτισμούς τη συνολική προηγούμενη γνώση.

Η μεταστροφή της Δαμασκού δείχνει τώρα έναν νέο άνθρωπο, που η διάνοιά του, η μνήμη του, τα κύτταρά του, με τη θαυματουργή θεϊκή λάμψη έγιναν καινούργια. Από τώρα και στο εξής, η φωνή του Κυρίου είναι η δύναμη που κυριαρχεί στον Παύλο. Είναι ο «αιχμάλωτος» του Κυρίου. Ένας καινούργιος άνθρωπος που είναι έτοιμος να επωμιστεί όλες τις θυσίες. Ξέρει ότι βρίσκεται σε ασφαλή χέρια. Ούτε πείνα, ούτε δίψα, ασθένειες και κόποι, χτυπήματα, διωγμοί, φυλακίσεις, θα μπορέσουν να τον εμποδίσουν απ' το σκοπό του, τον εκχριστιανισμό του κόσμου. Ο Παύλος ποτέ δεν τα παράτησε. Είχε ένα θεϊκό πρότυπο, τη θυσία και την αγάπη του Χριστού. Κι ο ίδιος αναζητά τη θυσία του, τα βάσανά του, τη «σταύρωση» του, γιατί έτσι αντιλαμβάνεται την ετοιμότητά του να ζήσει και να πεθάνει για τον Χριστό.

Μέσα από τη μελέτη του βιβλίου των Πράξεων και των Επιστολών του Παύλου και με τη βοήθεια μιας πλούσιας βιβλιογραφίας απέκτησα μια καλή εικόνα για το πρόσωπο του αγίου. Μ' όλη αυτή την πνευματική πανοπλία ξεκίνησα την περιπέτεια να συναντήσω τον Παύλο στην τέχνη μου και να δώσω μορφή το πρόσωπό του, ιδιαιτέρως στη ματιά του. Επέλεξα μια όχι τόσο εντυπωσιακή μορφή, μια σύνθεση μεταξύ της κλασικής και της βυζαντινής πνευματικότητας.

Σύντομα συνειδητοποίησα ότι όλα τα επί μέρους στοιχεία πρέπει να ακολουθούν έναν κανόνα. Η μύτη, το στόμα, το σχήμα του κεφαλιού, η στάση του σώματος, αποτελούν συστατικά της θέλησης και της πίστης.

Έτσι δεν τείνει προς την εξιδανίκευση, αλλά στην πνευματικότητα και τη φανέρωση του θείκου φωτός που τύφλωσε τον Παύλο. Ο Παύλος είναι λοιπόν ένας άνθρωπος που αισθάνεται πολύ έντονα αυτή την προσέγγιση στο Θεό και ήταν καθήκον μου να φυλάξω ζωντανή αυτή την κατάσταση. Πάντα σε κίνηση και πρόθυμος να θυσιαστεί και να βοηθήσει. Ήθελα όμως, πέρα απ' αυτό, να προσφέρω και τη δική μου συμβολή, τη συμπάθεια και τον ενθουσιασμό μου γι' αυτόν. Μετά από ορισμένες μελέτες και τις πρώτες δοκιμές ηρέμησα και η εμφάνιση του Παύλου πήρε φυσικές μορφές.

Ο Παύλος μου, η εικόνα μου απ' τα παιδικά χρόνια. Μια εικόνα που αντανακλά την ιδέα και την έκφραση της πραότητας και τον ασυγκράτητο δυναμισμό για το σκοπό του. Ο Παύλος κατανόησε πολύ καλά το Χριστό, τον Κύριο μας. Γιατί ίδιος ο Χριστός έλεγε σε μια περικοπή του Ευαγγελίου του Λουκά: *Σ' ευχαριστώ Πατέρα γιατί αυτά που απέκρυψες από τους σοφούς και τους συνετούς τα φανέρωσες στους ταπεινούς.* Η αγάπη του Θεού δεν προορίζεται μόνο για επιστήμονες και αριστοκράτες. Είναι για όλους τους ανθρώπους και ειδικά για όσους υποφέρουν κι είναι αδύναμοι.

Η αποστολή του Παύλου δεν ήταν τόσο εύκολη. Από τη μια μεριά είχε απέναντι του τις φιλοσοφικές σχολές της αρχαιότητας (Πυθαγόρειοι, Στωικοί, Επικούρειοι) που απαιτούσαν μια πνευματική αντιπαράθεση κι απ' την άλλη η Τορά κι ο ιουδαϊκός νόμος ήταν ένα σχεδόν ανυπέρβλητο εμπόδιο. Η εβραϊκή θρησκεία, με την προσκόλληση της στο νόμο της Τορά, δυσκολευόταν να βρει από μόνη της μια σύγχρονη λύση, δεδομένου ότι η κοινωνία στο Ισραήλ είχε ήδη από πολύ καιρό εξελληνιστεί.

Ο Παύλος σα μορφωμένος Φαρισαίος κατείχε κι ένα πραγματικό επάγγελμα. Έμαθε την τέχνη του σκηνοποιού, που του επέτρεπε να εξασφαλίζει τα προς το ζην. Αν φανταστεί κανείς μια μέρα στη ζωή του Παύλου, τότε βλέπει έναν Παύλο που, μετά την εργασία του, συντάσσει τις επιστολές παρουσία των μαθητών του και του γραφέα. Μετά τη μονότονη δουλειά στον αργα-

λειό, αυτός υπαγορεύει συνήθως σ' ένα γραφέα πάπυρων, μια εργασία πολύ χρονοβόρα επειδή ο συγγραφέας πρέπει να είναι συγκεντρωμένος και για να μην κάνει κανένα λάθος αλλά και για να γράψει ωραία. Η σύνταξη μιας επιστολής συνήθως διαρκεί περισσότερες μέρες.

Όταν διαβάζει κανείς σήμερα τις επιστολές του, τότε μπορεί να αισθανθεί αυτή την απίστευτη καθαρή δύναμη που, σαν βέλος, μας βρίσκει, πάλι μετά από αιώνες, στην καρδιά, σαν αξεπέραστες αλήθειες που έναν άνθρωπο, μετά από τόσα πολλά χρόνια που πέρασαν, τον κρατά ζωντανό για μας.

Παρ' ότι η εμφάνιση του Παύλου στις εικόνες μου δεν ήθελα να είναι εντυπωσιακή, εν τούτοις δεν μπορώ να αμφισβητήσω την πρόθεση μου για εξιδανίκευση. Ο Παύλος μου δε δείχνει σημάδια κόπωσης και συντριβής. Διαθέτει τη ζωή του σύμφωνα με την αποστολή του. Κάθε καινούργια μέρα, κάθε ώρα, φέρνει ανανέωση και καινοτομία.

Ο Παύλος ζει μπροστά μας ό,τι είναι η χριστιανική δημιουργικότητα και ο δυναμισμός. Ένας συνεχής αγώνας για τον Κύριο, μια ζωή πάντα σύμφωνη με το παράδειγμά Του.

Θα πρέπει να αναλογιστεί κανείς τις τεράστιες αποστάσεις που περιπλανιέται ο Παύλος. Χιλιάδες χιλιόμετρα μέσα από βουνά και φαράγγια, επικίνδυνα θαλασσινά ταξίδια, φυλακίσεις, ξυλοδαρμοί, πείνα και δίψα. Η θέλησή του να μετακινείται και να κηρύττει είναι αδιάκοπη. Ο ίδιος αναζητά και βρίσκει τους ακροατές, που τους κερδίζει στο τέλος με την έμπνευση και την αγάπη του .

Οι λεγόμενοι σκιτσογράφοι της αστυνομίας κατασκευάζουν τα πρόσωπα αυτών που έχουν διαπράξει ένα έγκλημα ή ενεργούν σαν μάρτυρες, σε συνεργασία με τους ανθρώπους που έχουν κάποια εικόνα απ' αυτά τα καταζητούμενα πρόσωπα. Είναι ένα πολύ συναρπαστικό έργο. Μερικές φορές αυτές οι εικόνες της φαντασίας πλησιάζουν πολύ κοντά στις πραγματικές. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, αποκλίνουν και τα σχέδια της φαντασίας παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές όσον αφορά την ηλικία, το σχήμα των ματιών, τη μύτη, το στόμα, τα μαλλιά κλπ. Στη φανταστική εικόνα του Παύλου μου, εγώ ενεργώ ταυτόχρονα και σαν μάρτυρας και σαν σχεδιαστής.

Η πρωταρχική εικόνα του στο μυαλό μου δεν έχει κανένα φωτογραφικό χαρακτηριστικό, πρέπει ωστόσο να συλλάβω τη μορφή του και να την ξαναδώσω σ' όλους τους ανθρώπους. Αν και δεν ξεκινώ από κάποιο συγκεκριμένο τύπο στις μελέτες μου για τη φυσιογνωμία, εμφανίζεται στο τέλος η εικόνα που φύλαγα στην ψυχή μου.

Ο Παύλος αποτελεί από πολύ καιρό μια ιδέα για μένα. Αυτό το μαρτυρικό πορτρέτο παραλλάζει ωστόσο από περίπτωση σε περίπτωση, από κατάσταση σε κατάσταση. Τα σκίτσα μου για τον Σαούλ ήταν στην αρχή. Ένας φανατισμένος και αποφασισμένος αντίπαλος των χριστιανικών κοινοτήτων, έτοιμος να έρθει αντιμέτωπος και να φυλακίσει. Τα τελικά πορτρέτα μου για τον Παύλο περιέχουν πάντως μια σειρά από «ανακρίβειες» που προκύπτουν από το μυστήριο της ζωής του.

Η διαφορά με τις φωτογραφικές παραστάσεις έγκειται στο ότι το ζωγραφισμένο πορτρέτο διαμορφώνεται ζωντανά, σε πολυάριθμες παραλλαγές, με παλλόμενα χρώματα και σχήματα. Το σύνολο αυτών των εικονοσειρών και διαδοχικών εικόνων αποδίδει μια αρκετά ζωντανή εικόνα.

Για μένα το πιο σημαντικό πράγμα είναι η συναισθηματοποίηση των εικόνων. Δεν αρκούμε με το να κάνω μια εικόνα για να μπορώ να πω: «Κοιτάξτε εδώ, αυτός είναι ο Παύλος». Την εικόνα του Παύλου μου τη δημιουργώ απ' τη δική μου προσωπική πνευματικότητα, την αγάπη και το θαυμασμό μου για τη μεγάλο Απόστολο των Εθνών. Για μένα το πιο σημαντικό είναι ο θεατής να μπορεί να συναισθανθεί την αλληλεγγύη μου προς τον άγιο Παύλο, τη συμπάθειά μου για το έργο του και τις φροντίδες του.

Στο τέλος είναι οι μυστηριακές απεικονίσεις του Παύλου. Μια μυστική εικόνα ή μια εικόνα μυστηρίου θέλει να διεισδύσει στην ψυχή του θεατή, θέλει να αγγίξει τα συναισθήματά του, μαρτυρώντας την αγιότητά του. Για το λόγο αυτό ζωγραφίζω πολλά πορτρέτα, ξανά και ξανά. Ξανά και ξανά προσπαθώ να καταφέρω να τον συναντήσω. Αυτό απαιτεί μεγάλη συγκέντρωση και πνευματική ένταση.

E. Βαρλάμης

Ρώμη

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος με τον Καθηγητή Βαρλάμη στην έκθεση του για το Μεγαλέξανδρο στην ιδιαίτερη πατρίδα του τη Βέροια, 1999.

Προτεπόμεθα πάντας ... ὅπως στοχασθῶσιν ἐκτενῶς ἐπὶ τῆς βαθείας ἐπιδράσεως, ἣν ἔσχεν ἡ ζωὴ καὶ ἡ σκέψις τοῦ πρώτου μετὰ τὸν ἕνα εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν πρώτων Ἀποστολικῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Ἀνατολῇ καὶ Δύσει, καὶ μάλιστα εἰς τὰς πρωτεύουσας πόλεις τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς Δαμασκοῦ, τῆς Ἐφέσου καὶ Ἀντιοχείας, τῶν Ἀθηνῶν καὶ Κορίνθου, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Βεροίας, τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρώμης.

Βαρθολομαίος Α΄
Οικουμενικός Πατριάρχης

Απόσπασμα από το χαιρετισμό του Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου στα «Παύλεια», τις εορταστικές εκδηλώσεις προς τιμὴν του αποστόλου Παύλου στη Βέροια.

Ο Μητροπολίτης Βεροίας κ.κ. Παντελεήμων με τον Καθηγητή Βαρλάμη στο ατελιέ του στην Αυστρία, 2013.

Η παρουσία καί τό κήρυγμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου στή Βέροια, πα-
τρίδα τοῦ διεθνoῦς φήμης καλλιτέχνη, τόν κάνει νά δίνει ἕνα
περισσότερο προσωπικό χαρακτήρα στή συγκεκριμένη συλλογή, καθώς
μέσα ἀπό τά ἔργα της ἀναβιώνει τήν προσωπική του σχέση μέ τόν
τιμώμενο ἀπόστολο ἀλλά καί τή σχέση τοῦ ἀποστόλου μέ τή μακεδονική
Βέροια πού τόν φιλοξένησε, ὅταν ἔφθασε ἐδῶ διωγμένος ἀπό τή
Θεσσαλονίκη, καί δέχθηκε μέ προθυμία τόν λόγο του.

Παντελεήμων
Μητροπολίτης Βεροίας Ναούσης και Καμπανίας

Απόσπασμα ἀπό το χαιρετισμό του μητροπολίτη Βεροίας κ.κ. Παντελεήμονα στην έκθεση για τον ἀπόστολο Παῦλο στη Βέροια. 2013.

Το 2010 ο Καθηγητής Βαρλάμης και η σύζυγός του έγιναν δεκτοί από τον πάπα Βενέδικτου στο Βατικανό σε προσωπική ακρόαση.

Είμαι εντυπωσιακός ο δικός σας εσωτερικός τρόπος με τον οποίο μπορούμε μαζί σας να δούμε τον άγιο Παύλο και έτσι να αγωνιστούμε για την κατανόησή του. Είμαι βέβαιος ότι ανοίγετε μια πόρτα σε πολλούς ανθρώπους για να συναντήσουν εκ νέου τον Απόστολο των Εθνών. Τα μεγάλα σχέδια σας - η Κρύπτη στην ιδιαίτερη πατρίδα σας Βέροια και “Η πορεία του Παύλου” - είμαι βέβαιος ότι απαιτούν πολύ δύναμη, όμως ταυτόχρονα αποτελούν καινούργιες κατευθυντήριες οδηγίες στο μήνυμα του Αγίου Παύλου...

Benedictus XVI
Papa emeritus

Απόσπασμα από την επιστολή του επίτιμου πάπα Βενέδικτου στον Ε. Βαρλάμη στις 8 Αυγούστου 2014.

Η ΚΡΥΠΤΗ ΤΟΥ ΑΠ. ΠΑΥΛΟΥ

ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥΣ ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ

Καθηγητή Ε. Βαρλάμη

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Ο Καθηγ. Βαρλάμης ξεκίνησε το έργο του για το Απόστολο Παύλο από το 1999 όταν και έκανε τα πρώτα σχέδια. Το 2000 ο μακαριστός Αρχιεπίσκοπος Αθηνών κύρος Χριστόδουλος εγκαινίασε το έργο του *το Βήμα του Αποστόλου Παύλου* στην πόλη της Καβάλας, που έγινε ύστερα από την επιθυμία του Μητροπολίτη Καβάλας κ.κ. Προκόπιου.

Το 2010 σε συνάντηση που είχε με τον Πάπα Βενέδικτο στο Βατικανό, τον ενημέρωσε για την εργασία του αυτή και ο Ποντίφηκας ενθουσιασμένος συνεχίζει μέχρι σήμερα να τον υποστηρίζει στο μεγάλο αυτό θρησκευτικό έργο του.

Το 2012 ο Μητροπολίτης Βέροιας κ.κ. Παντελεήμων του αναθέτει το σχεδιασμό της Κρύπτης του Αποστόλου Παύλου στην Βέροια. Είναι μια μεγαλειώδης ιδέα για τη δημιουργία ενός, παγκόσμιας εμβέλειας, μνημείου για όλους τους Χριστιανούς. Το 2013 παρουσιάζεται η εικαστική του συλλογή για τον Απόστολο Παύλο στη Βέροια, στο πλαίσιο του θεσμού των *Παυλείων* και το 2014, με πρόσκληση από τον επίτιμο Πάπα Βενέδικτο, γίνεται η παρουσίαση του έργου στη *Βασιλική του Αγίου Παύλου προ των Τειχών* στη Ρώμη.

Με τη θρησκευτική οδοιπορική διαδρομή “**Στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου στη Μακεδονία**” σχεδιάζει ένα πνευματικό και αναπτυξιακό έργο που αναδεικνύει τη σημασία και τη συμβολή αυτής της ελληνικής περιοχής στον εκχριστιανισμό της Ευρώπης μέσα από μια διαδρομή που ακολουθεί την πορεία του Παύλου στη Μακεδονία κατά τη 2η αποστολική περιοδεία του, όπως περιγράφεται στις Πράξεις των Αποστόλων.

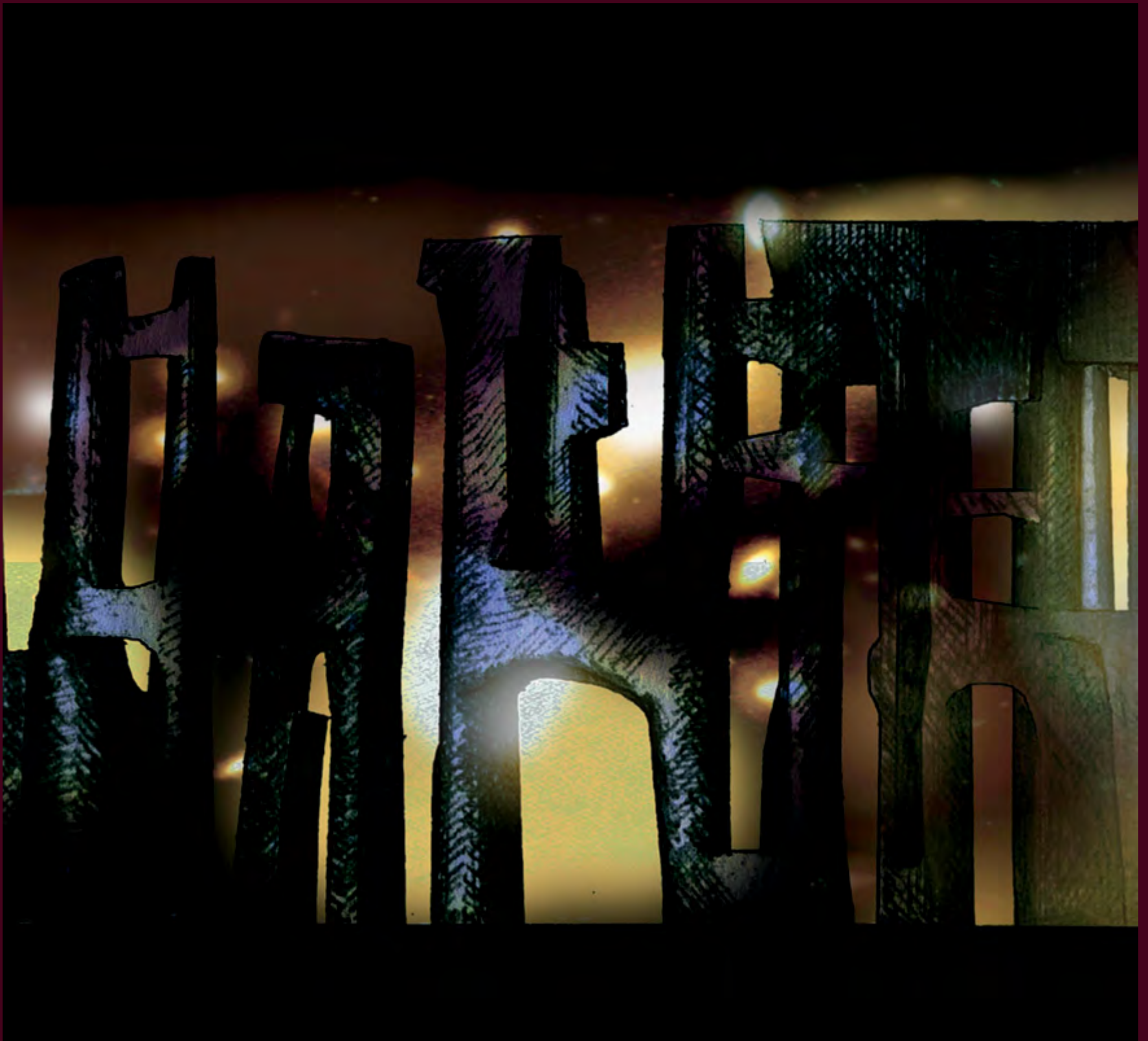
Είναι μια ανανεωτική και εναλλακτική λύση στα προγράμματα του ελληνικού τουρισμού γιατί δίνεται η ευκαιρία να βιώνεται ο ελληνικός χώρος με ένα πνευματικό χαρακτήρα και η διαδρομή, μαζί με το δίκτυο των σταθμών, είναι μια λύση που μπορεί να δώσει συνοχή στη γενική εικόνα διάλυσης που κυριαρχεί στη χώρα και να φέρει μια καινούργια φιλοσοφία στην τουριστική εξέλιξη της Ελλάδος.

Η Κρύπτη

Η Κρύπτη του Αποστόλου Παύλου

Η Κρύπτη

Ιερώνυμος Β΄
Αρχιεπίσκοπος Αθηνών
και πάσης Ελλάδος

Εκφράζω τα θερμά μου συγχαρητήρια για την αξιόλογη καλλιτεχνική δημιουργία με θέμα τον μεγάλο Απόστολο των Εθνών Παύλο, την οποία ο σπουδαίος ζωγράφος Βαρλάμης εμπνεύστηκε και φέρει ενώπιον μας.

Μια ακόμη απόδειξη ότι ο Χριστιανισμός έδωσε και δίνει πολιτισμό στους λαούς.

Ειρηναῖος
Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ πληθωρική προσωπικότητα τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου ἀποτελεῖ πηγή ἔμπνευσης γιὰ τή δημιουργία καλλιτεχνικῶν ἔργων καί γενικώτερα γιὰ τήν παραγωγή πολιτισμοῦ.

Ὁ Καθηγητής Εὐθύμιος Βαρλάμης, ἐξαιτίας τῆς ἰδιαίτερης ἀγάπης του πρὸς τόν Ἀπόστολο Παύλο, ἐκφράζει μέ τὰ ἔργα του γλαφυρά τόν αὐθορμητισμό, τό δυναμισμό καί τήν αἰώνια προοπτική τοῦ Παύλειου ἱεραποστολικοῦ ἔργου καί «ἀποκαλύπτει», μέ μοναδική χάρη καί ὁμορφιά, πτυχές τῆς πολυσχιδοῦς προσωπικότητάς του.

Τόν συγχαίρομε καί τόν εὐχαριστοῦμε γιὰ τήν προσφορά τοῦ πολύτιμου τούτου ἔργου καί εὐχόμεσθε «ταῖς πρεσβείαις τοῦ Παύλου» νά συνεχίσει καί στό μέλλον νά μᾶς χαρίζει γλυκεῖς καρπούς τοῦ χαρίσματός του.

Ἄνθιμος
Μητροπολίτης
Θεσσαλονίκης

Το υψηλό καλλιτεχνικό επίπεδο του κ. Βαρλάμη, αλλά και η συνεχής ενασχόλησή του στα τελευταία του έργα με θέματα που άπτονται της χριστιανικής πίστεως (Αποκάλυψη του Ιωάννη, Ἅγιον Ὄρος, Ο Χριστός Σήμερα, I Believe), μας δίνουν την χαρά και την βεβαιότητα της επιτυχίας και του νέου αυτού έργου του διακεκριμένου Ἑλληνα ζωγράφου που αναφέρεται στον Απόστολο Παύλο.

Προκόπιος
Μητροπολίτης Φιλίππων,
Νεαπόλεως και Θάσου

Ανταποκρινόμενοι εις την σχετική πρόσκλησιν, απευθύνομεν θερμόν αναστάσιμον χαιρετισμόν και θερμά συγχαρητήρια εις τον καταξιωμένον καλλιτέχνην και καθηγητήν κ. Ευθύμιον Βαρλάμη, καθώς πληροφορούμεθα τα περί οργανώσεως Εκθέσεως των έργων του, εμπνευσμένων από την ανά τα έθνη ιεραποστολήν του Ουρανοβάμονος Αποστόλου Παύλου. Οι μετά του φωτιστού και Ιδρυτού της Εκκλησίας των Φιλίππων δεσμοί παραμένουν ισχυροί και ακατάλυτοι, δικαιολογούν δε την χαρά και την ευχήν δια πλήρη επιτυχίαν.

Παντελεήμων
Μητροπολίτης Βεροίας,
Ναούσης και Καμπανίας

Μέ την ακράδαντη πεποίθησιν ότι ή νέα αυτή συλλογή έργων του καθηγητού Εϋθ. Βαρλάμη ή όποία παρουσιάζεται στήν πόλη της Βεροίας... θά εΐναι μία ακόμη σπουδαία άφορμή για να στρέψουμε όλοι τον νοϋ και την ψυχή μας στον άπόστολο Παϋλο και να άντλήσουμε δύναμη και έλπίδα από τον ζωηφόρο λόγο του και τή θαυμαστή ζωή του, συγχαΐρομε τον καλλιτέχνη για τό έργο του μέ τό όποιο τιμά τον διδάσκαλο των Βεροιέων άπόστολο Παϋλο αλλά και την ίδια την πόλη μας.

Διονύσιος
Μητροπολίτης Κορίνθου

Ο άξιοθαύμαστος πνευματικός «όπλισμός» του καλλιτέχνη κ. Ευθυμίου Βαρλάμη μετά της έμπνεύσεως του από την «έκρηκτική» μεγαλειώδη προσωπικότητα και τό έργο του Οικουμενικού Άποστόλου Παύλου, του και ιδρυτού της Τοπικής ήμων Έκκλησίας της Κορίνθου, παρήγαγον ένα ύψηλης ποιότητος καλλιτεχνικό άποτέλεσμα, ικανό να προσελκύση την διάθεσι πολλών ψυχών προς βαθύτερη γνωριμία, διά της μελέτης των Βιβλικών κειμένων, μετά του Χριστοκήρυκος Ουρανοβάμονος Άγίου Παύλου, διό και συγχαΐρομε τον πονήσαντα διά την έμπνευσι και τό άποτέλεσμα.

Από το χαιρετισμό των Αρχιεπισκόπων Ιερωνύμου Β΄ και Ειρηναίου και των Μητροπολιτών Ανθίμου, Προκοπίου και Διονυσίου στην παρουσίαση, το 2014, της έκθεσης «Απόστολος Παύλος» στη Ρώμη, στη Βασιλική του Αγίου Παύλου προ των Τειχών, όπου βρέθηκε ο τάφος του Αποστόλου των Εθνών και του Μητροπολίτη Παντελεήμονος από την πρώτη παρουσίαση της συλλογής στη Βέροια το 2013.

Το θέμα του θρησκευτικού τουρισμού είναι για την πατρίδα μας μια από τις μεγάλες εφεδρείες που έχουμε για να ξεπεράσουμε την οικονομική και κοινωνική κρίση.

Το έργο «ΣΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ» και η συλλογή «ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ» του διεθνούς φήμης Έλληνα αρχιτέκτονα και ζωγράφου Καθηγητή Βαρλάμη, απαντάει με άμεσο τρόπο στο χρόνιο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η χώρα μας, αυτό της τουριστικής συνείδησης.

Ο Ε.Ο.Τ. υποστηρίζει την προσπάθεια αυτή που έχει αγκαλιαστεί από όλους τους φορείς της Βορείου Ελλάδος και που μπορεί να αποτελέσει ένα πιλοτικό πρόγραμμα αξιοποίησης της θρησκευτικής μας παράδοσης.

Ευχόμαστε καλή επιτυχία στην έκθεση στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης και θα προσπαθήσουμε, ως οργανισμός τουρισμού, να αξιοποιήσουμε το μεγάλο αυτό θρησκευτικό και πολιτιστικό έργο.

Δημήτριος Τρυφωνόπουλος

Γενικός Γραμματέας Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού

www.visitgreece.gr

Όλοι εμείς στην Aegean δεν αρκούμαστε μόνο στο να ταξιδεύουμε με ασφάλεια τους επιβάτες μας και να τους προσφέρουμε πάντα υψηλό επίπεδο υπηρεσιών σε όλα τα στάδια του ταξιδιού, αλλά συμμετέχουμε σε πρωτοβουλίες που σκοπό έχουν τη διάδοση των αξιών του ελληνικού πολιτισμού και αξιοποιούμε όλες τις δυνατότητές μας για

- Την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας μας
- Την ανάπτυξη του τουρισμού
- Τη στήριξη της παιδείας

Γι' αυτό και υποστηρίζουμε ενεργά τόσο την έκθεση "Ο Απόστολος Παύλος Σήμερα", όσο και το έργο "Στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου στη Μακεδονία" του διεθνούς φήμης Έλληνα της διασποράς, Καθηγητή Ευθύμιου Βαρλάμη και προσφέρουμε στους συντελεστές τους τη δυνατότητα να μετακινούνται και να ταξιδεύουν απρόσκοπτα με το εκτενές δίκτυο δρομολογίων της εταιρείας μας που συνδέει κάθε γωνιά της χώρας μας, αλλά και την Ελλάδα με το εξωτερικό. Ευχόμαστε η έκθεση στο Βυζαντινό Μουσείο της Θεσσαλονίκης να γίνει αφορμή για μια ανανεωτική ματιά στις πνευματικές αξίες του πολιτισμού μας και θα φροντίζουμε να ενημερώνουμε γι' αυτήν όλους τους επιβάτες μας που έχουν προορισμό την πρωτεύουσα της Μακεδονίας.

Θεόδωρος Βασιλάκης
Πρόεδρος AEGEAN

Η ευαγγελική εκκλησία του «Χαρμόσου Μηνύματος» στην πόλη Waidhofen an der Taya που σχεδίασε και πραγμάτωσε ο Καθηγητής Βαρλάμης σε συνεργασία με την τοπική ευαγγελική κοινότητα και εγκαινιάστηκε το 2004 (επάνω) και το ανοιχτό παρεκκλήσι της Παναγίας στο πάρκο του Kunstmuseum Waldviertel που εγκαινιάστηκε το 2009 (κάτω).

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΒΑΡΛΑΜΗΣ

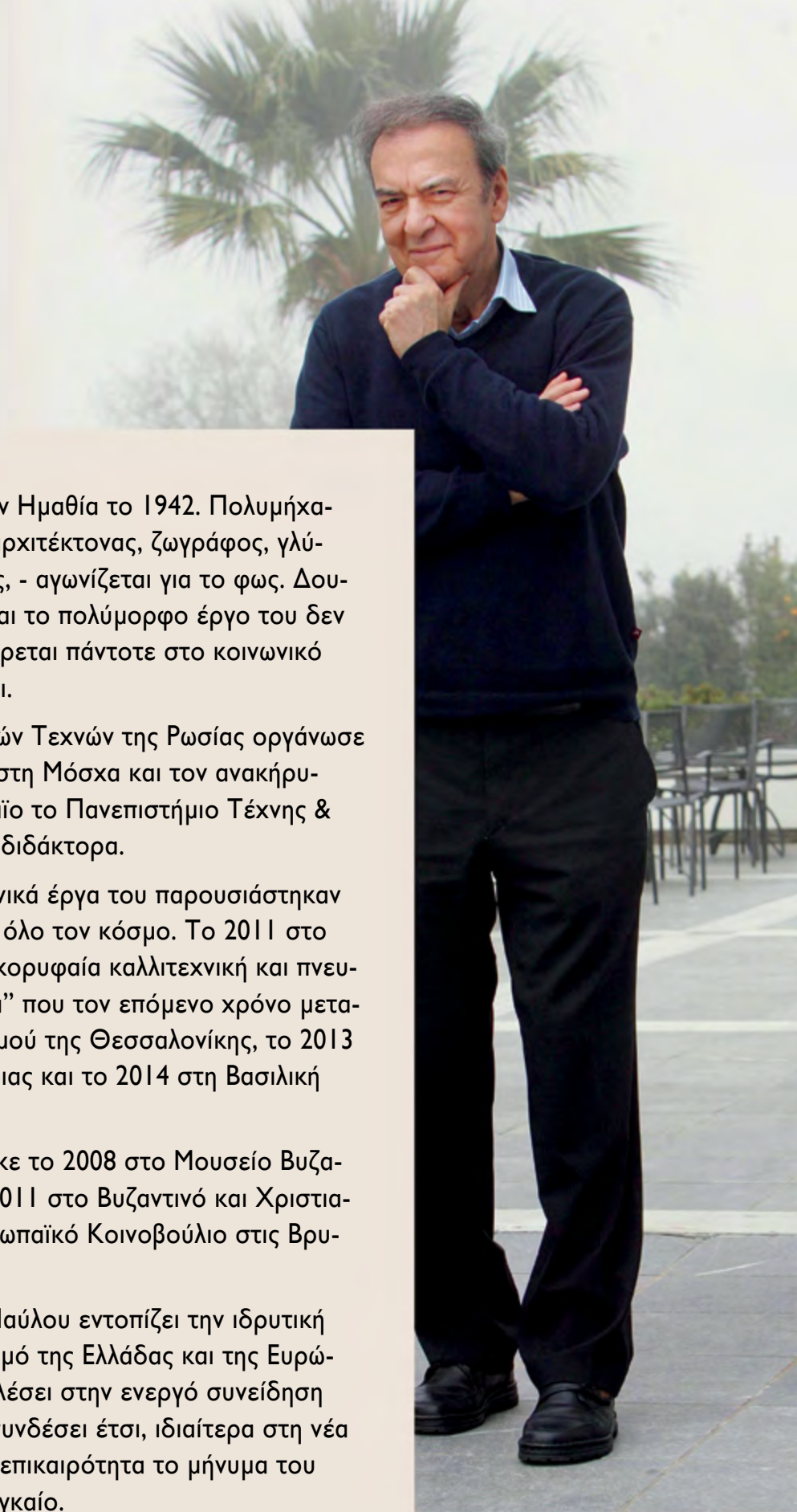
Ο Καθηγητής Βαρλάμης γεννήθηκε στην Ημαθία το 1942. Πολυμήχανος, αναγεννησιακός καλλιτέχνης, - αρχιτέκτονας, ζωγράφος, γλύπτης, designer, συγγραφέας και παιδαγωγός, - αγωνίζεται για το φως. Δουλεύει με τη χρωματική ποίηση της φύσης και το πολύμορφο έργο του δεν αποκλείει κανέναν, γιατί η τέχνη του αναφέρεται πάντοτε στο κοινωνικό σύνολο, στους ανθρώπους που αισθάνονται.

Το Φεβρουάριο του 2010 η Ακαδημία Καλών Τεχνών της Ρωσίας οργάνωσε την έκθεσή του “Ποιητική Αρχιτεκτονική” στη Μόσχα και τον ανακήρυξε επίτιμο μέλος της, ενώ τον επόμενο Μάιο το Πανεπιστήμιο Τέχνης & Design του Κλουζ τον αναγόρευσε επίτιμο διδάκτορα.

Μεγάλες εκθέσεις και πρωτότυπα καλλιτεχνικά έργα του παρουσιάστηκαν με επιτυχία σε μουσεία και πινακοθήκες σ’ όλο τον κόσμο. Το 2011 στο Artmuseum Waldviertel παρουσιάστηκε η κορυφαία καλλιτεχνική και πνευματική δημιουργία του “Ο Χριστός Σήμερα” που τον επόμενο χρόνο μεταφέρθηκε στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης, το 2013 στο Παύλειο Πολιτιστικό Κέντρο στη Βέροιας και το 2014 στη Βασιλική του Αγίου Μάρκου στο Ηράκλειο.

Η έκθεσή του “Άγιον Όρος” παρουσιάστηκε το 2008 στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης, το 2011 στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών και το 2013 στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις Βρυξέλλες.

Στο ιεραποστολικό έργο του Αποστόλου Παύλου εντοπίζει την ιδρυτική ιερή ουσία που οδήγησε στον εκχριστιανισμό της Ελλάδας και της Ευρώπης και με το έργο του επιδιώκει να ανακαλέσει στην ενεργό συνείδηση των ανθρώπων τις αρχαίες μνήμες, για να συνδέσει έτσι, ιδιαίτερα στη νέα γενιά, τους αιώνες και να επαναφέρει στην επικαιρότητα το μήνυμα του Παύλου που παραμένει ουσιαστικό και αναγκαίο.

ΒΑΡΛΑΜΗΣ
Ο Απόστολος Παύλος

ΕΚΘΕΣΗ

υπό την αιγίδα
του ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

συνδιοργάνωση
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ & ΔΙΟΙΚ. ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ
(ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ)

με την ευγενική υποστήριξη
του Ε.Ο.Τ. (www.visitgreece.gr)
& της ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΔΗΜΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

2016

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΕΣ

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

IMPRESSUM

© ΒΑΡΛΑΜΗΣ, 2016

Ευθύμιου Βαρλάμη:
ΕΚΘΕΣΗ: Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

Concept, κείμενα, πίνακες:
Ε. Βαρλάμης

Γραφιστική επεξεργασία, layout:
Bernhard Antoni

Φωτογράφιση έργων, Φιλμ, Video:
Karin Antoni

Επιμέλεια ύλης:
Αστέρης Νένος
Πειραματικό Εργαστήρι Βεργίνας

Επιμέλεια & συντονισμός έκθεσης:
Πειραματικό Εργαστήρι Βεργίνας

Έκδοση:
Παύλος Τροχόπουλος
KUNSTMUSEUM WALDVIERTEL

ISBN: 978-3-900552-65-7

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΒΕΡΓΙΝΑΣ
art.vergina@gmail.com

ARTMUSEUM OF LOWER AUSTRIA
www.daskunstmuseum.at

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΑΥΤΟ ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΤΟ ΜΑΪΟ ΤΟΥ 2016
ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ΠΑΥΛΟΣ» ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙ-
ΣΜΟΥ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΑΡΙΩΝ - ΧΑΤΖΗΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Β. - ΚΟ-
ΧΡΗΣ Φ. Α.Ε. ΣΕ ΧΑΡΤΙ ΒΕΛΒΕΤ 135 ΓΡ. ΚΑΙ 300 ΓΡ.
ΓΙΑ ΤΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟ. Η ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ ΕΓΙΝΕ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΤΕΤΤΡΙ'S ΑΕ (ΙΩΑΚ. ΤΡΙΚΑΛΙΑΡΗΣ) ΚΑΙ Η ΕΚΔΟΣΗ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΥΛΟ ΤΡΟΧΟΠΟΥΛΟ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΓΕ-
ΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
& ΔΙΟΙΚ. ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ (ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ).

**ΜΟΥΣΕΙΟ
BYZANTINOY
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ**

**MUSEUM
OF BYZANTINE
CULTURE**

ISBN: 978-3-900552-65-7